

ภาคผนวก จ.

วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

วัดสระเกศ ปัจจุบันเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร

วัดสระเกศ เป็นวัดเก่าแก่สร้างมาตั้งแต่สมัยโบราณ สันนิษฐานว่าสร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมมีชื่อว่า "วัดสะแก" เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นวัดสระเกศเมื่อรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ครั้งที่ได้ทรงสร้างกรุงเทพมหานครเป็นครั้งแรก มีปรากฏตามพระราชพงศาวดาร เมื่อจุลศักราช 1144 เบญจศก ตรงกับพุทธศักราช 2326 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้ก่อสร้างพระนครรวมทั้งพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคล และขุดคลองรอบเมืองตั้งแต่บางลำพูไปจนถึงแม่น้ำด้านใต้ตอนเหนือวัดจักรวรรดิราชาวาส แล้วโปรดให้ขุดคลองหลอดและขุดคลองใหญ่เหนือวัดสะแกอีกคลองหนึ่ง โดยทรงพระราชทานนามว่าคลองมหานาค เพื่อให้เป็นที่สำหรับประชาชนชาวพระนครได้ลงประชุมเล่นเพลงและสักวา ในเทศกาลฤดูน้ำหลากเหมือนกรุงศรีอยุธยาในอดีต วัดสะแกนั้นเมื่อขุดคลองมหานาคแล้ว ทรงพระราชทานเปลี่ยนนามใหม่ว่า "วัดสระเกศ" และทรงปฏิสังขรณ์วัดสระเกศทั้งพระอาราม ตั้งแต่พระอุโบสถ ก่อสร้างถาวรวัตถุ ตลอดจนเสนาสนะสงฆ์ และขุดคลองรอบวัดอีกด้วย คำว่า "สระเกศ" นี้ ตามรูปคำแปลว่าชำระหรือทำความสะอาดพระเกศา มูลเหตุที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงพระราชทานเปลี่ยนชื่อวัดสะแกเป็นวัดสระเกศนี้มีหลักฐานที่ควรอ้างถึงคือ พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวีข้อ 11 ว่า "รับสั่งพระโองการ ตรัสวัดสะแกเรียกวัดสระเกศแล้วบูรณะปฏิสังขรณ์ เห็นควร ที่ต้นทางเสด็จพระนคร" ทรงพระราชวิจารณ์ไว้ว่า "ปฏิสังขรณ์วัดสะแกและเปลี่ยนชื่อเป็นวัดสระเกศ เขามากล่าวปนกับวัดโพธิ์เพราะเป็นต้นทางที่เสด็จเข้ามาพระนคร" มีตำนานเนื่องในพระราชพงศาวดารว่า คราวที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จเข้าไชลนทวารประทับทรงพระมูรธาภิเศกตามประเพณีกลับจากทางไกลที่วัดสะแก จึงเปลี่ยนนามว่า 'วัดสระเกศ'

ภูเขาทองตั้งอยู่ในวัดสระเกศราชวรมหาวิหาร การสร้างภูเขาทองนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) เป็นแม่กองสร้างทำพระปรางค์องค์ใหญ่องค์หนึ่ง ฐานเป็นไม้สิบสอง ด้านหนึ่งยาว 50 วา และพระราชทานนามเจดีย์นี้ว่า "พระเจดีย์ภูเขาทอง" แต่การก่อสร้างยังไม่สำเร็จเพราะฐานไม่แน่น

พอเนื่องจากพื้นที่ที่สร้างอยู่ใกล้ชายคลองและเป็นหลุม เมื่อฐานไม่แน่นพอจึงทรุดลงมาเรื่อยๆ จึงทำได้แค่ก่อฐานอิฐ พอนานเข้าเลยกลายเป็นภูเขาหญ้าเพราะหญ้าขึ้นเต็มจนมองดูแล้วเหมือนภูเขาหญ้ามากกว่าเป็นพระเจดีย์ แต่ชาวบ้านในยุคนั้นเรียกว่า ภูเขาทอง

พอถึงรัชกาลที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2406 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์รัตนโกษา (แพ บุนนาค) บุตรของสมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ซึ่งเคยเป็นแม่กองสร้างเมื่อสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นแม่กองสร้างภูเขาทองขึ้นใหม่ โดยมีพระยาราชสงครามเป็นนายช่าง การก่อสร้างครั้งนี้ได้แปลงเจดีย์องค์เดิมให้เป็นภูเขา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จฯ ไปวางศิลาฤกษ์ และโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อภูเขาทองเป็น "บรมบรรพต" ตามชื่อพระเมรุบรมบรรพตที่ท้องสนามหลวง เมื่อเดือน 6 ปีฉลู พ.ศ. 2407 (จ.ศ. 1226)

ภูเขาทองที่สร้างในรัชกาลที่ 4 มีฐานโดยรอบ 8 เส้น 20 วา สูง 1 เส้น 18 วา 2 ศอก มีพระเจดีย์อยู่บนยอดเขา มีบันไดเวียนขึ้นลงรอบภูเขา 2 ทาง บันไดขึ้นทางทิศใต้มี 375 ขั้น บันไดลงทางทิศเหนือมี 304 ขั้น และมีบันไดตรงทางด้านใต้ของภูเขาทองอีกด้านหนึ่ง การก่อสร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 ยังไม่แล้วเสร็จ จนถึงในสมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ทำการก่อสร้างภูเขาทองที่ยังค้างอยู่จนสำเร็จ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากพระบรมมหาราชวัง ซึ่งพระราชวงศ์ทรงพระราชทานมา โดยแห่มาประดิษฐานไว้ในพระเจดีย์บนยอดของภูเขาทอง และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จฯ ไปทรงบรรจุด้วยพระองค์เองเมื่อเดือนยี่ ปีฉลู พ.ศ. 2420 (จ.ศ. 1239)

เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2442 โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมขุนนครราชสีมา ทรงเป็นผู้แทนพระองค์เสด็จไปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่พระเจดีย์ภูเขาทอง เป็นครั้งที่ 2 พระบรมสารีริกธาตุที่ทรงนำไปบรรจุในครั้งนี้เดิมขุดพบที่เมืองกบิลพัสดุ์ ประเทศอินเดีย ผอบที่บรรจุนั้นมีอักษรโบราณจารึกว่าเป็นพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ ซึ่งผู้ชำนาญโบราณคดีทั้งในอินเดียและยุโรปต่างลงความเห็นว่า เป็นพระธาตุของพระพุทธเจ้าที่แท้จริง รัฐบาลอินเดียเห็นว่าประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในโลกที่มีพระมหากษัตริย์นับถือพระพุทธศาสนาและประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา และ "เป็นประเทศเอกราช" รัฐบาลอินเดียจึงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุที่ขุดพบในครั้งนี้ มาถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยผู้สำเร็จราชการแทนประเทศอินเดีย ลอร์ด มาร์ควิส เคอร์ซอน เป็นผู้ทูลเกล้าถวาย ส่วนพระทันตธาตุ (พระเขี้ยวแก้ว) ที่ประดิษฐานอยู่นั้น รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้ถวายไว้เพื่อให้ประชาชนสักการะบูชา ในงานกลางเดือน 12 ซึ่งกลายเป็นงานประเพณีภูเขาทองสืบมาจนทุกวันนี้

ภูเขาทองนั้นมีการซ่อมแซมอีกหลายครั้งและต้องมีการฉาบปูนเพื่อไม่ให้พังลงมา จนไม่เป็นภูเขาต้นไม้เหมือนเดิมเมื่อ พ.ศ. 2492 ได้ซ่อมแซมจนเสร็จ เมื่อ พ.ศ. 2498 หลังจากที่ทำ การซ่อมแซมใหม่แล้ว ภูเขาทองสูงวัดจากพื้นถึงยอดพระเจดีย์ 63.3 เมตร (1 เส้น 11 วา 3 ศอก 5 นิ้ว) วัดฐานโดยรอบ 330 เมตร (5 เส้น 5 วา) และครั้งสุดท้ายซ่อมแซมเมื่อปี พ.ศ. 2509 ภูเขาทอง ก็ได้รับการตกแต่งให้งดงามยิ่งขึ้นโดยทางการร่วมกับประชาชนผู้มีจิตศรัทธา จัดการบูรณะเจดีย์ บนยอดภูเขาทองด้วยกระเบื้องโมเสสสีทองของอิตาลี และปรับปรุงลาดฟ้าตลอดจนตัวอาคาร ภูเขาทอง โดยมีค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นประมาณ 2 ล้านบาท พระเจดีย์ทองจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของ ภูเขาทองมาจนทุกวันนี้

ภูเขาทองในอดีต (ต้นรัชกาลที่ 5)

ภูเขาทองในปัจจุบัน